

ПРОБЛЕМИ АНАЛІЗУ ДІЯЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВ

Н. В. Янковська, Є. Є. Іонін

Анотація. У статті аналізується проблема аналізу діяльності вітчизняних бюджетних установ, що є ключовим інструментом оцінки ефективності використання державних фінансів та якості надання суспільно значущих послуг. Розглянуто основні труднощі сучасної практики: відсутність єдиної методики оцінки, недостатню прозорість даних, обмежену автоматизацію процесів, вплив політичних та корупційних чинників і низьку кваліфікацію кадрів. Запропоновано напрями вдосконалення, зокрема впровадження цифрових технологій, підвищення прозорості та використання міжнародного досвіду. Дослідження спрямоване на розробку ефективних управлінських рішень для оптимізації використання бюджетних коштів.

Ключові слова: бюджетні установи, аналіз, управлінські рішення.

Постановка проблеми. Аналіз діяльності бюджетних установ є важливим інструментом для оцінки ефективності використання державних фінансів та забезпечення якісного надання суспільно значущих послуг. Проте сучасна практика управління бюджетними коштами в Україні стикається з низкою проблем, серед яких низька якість аналізу діяльності суб'єктів державного сектору, зокрема бюджетних установ. Важливість цієї проблеми зумовлена необхідністю підвищення ефективності бюджетних витрат та відповідності діяльності державних установ сучасним стандартам управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Діяльність вітчизняних суб'єктів державного сектору регламентується низкою нормативних документів, що, зокрема, встановлюють правила і процедури фінансування, використання коштів, організації та ведення бухгалтерського обліку, складання фінансової та бюджетної звітності тощо. Можливо, це є причиною того, що останніми роками проблеми діяльності бюджетних установ нечасто досліджувалися у фахових статтях, а проблеми її аналізу розглядалися здебільшого на наукових та науково-практичних конференціях, зокрема дослідниками М. Кватернюк, А. Хмелюк, М. Галахова, І. Ксьонжик, І. Егреші, І. Німчук [1–5].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на наявність певних наукових розробок та досліджень, проблема аналізу діяльності бюджетних установ в Україні залишається недостатньо вивченою та має низку аспектів, що потребують подальшого вирішення.

Метою статті є дослідження основних проблем аналізу діяльності вітчизняних бюджетних установ та визначення шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Бюджетні установи відіграють ключову роль у забезпеченні життєдіяльності держави та суспільства у сферах освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, культури, науки та державного управління. Відповідно до Бюджетного кодексу України вони фінансуються з державного або місцевих бюджетів [6]. Раціональне використання бюджетних коштів і висока якість послуг, що надаються громадянам, залежать від ефективного управління цими установами.

Аналізувати діяльність бюджетних установ важливо з погляду вирішення кількох завдань:

1. Підвищення ефективності використання бюджетних ресурсів

Бюджетні кошти є обмеженим ресурсом, тому важливо, щоб кошти розподілялися раціонально та спрямовувалися на пріоритетні напрями. Аналіз дає змогу оцінити, наскільки ефективно використовуються фінансові ресурси, чи немає надмірних або необґрунтованих витрат.

2. Контроль за виконанням державних програм

Багато бюджетних установ виконують державні та місцеві програми, які мають конкретні цілі та завдання. Аналіз їх діяльності допомагає визначити, чи досягаються заплановані результати, і виявити проблеми, що заважають реалізації програм.

3. Запобігання фінансовим порушенням та корупції

Однією з поширених проблем у бюджетній сфері є нецільове використання коштів, зловживання або неефективне управління фінансами. Регулярний аналіз допомагає виявити такі порушення на ранніх етапах і вжити необхідних заходів.

4. Підвищення якості державних послуг

Ефективність бюджетних установ безпосередньо впливає на якість послуг, які отримують громадяни. Наприклад, у сфері охорони здоров'я аналіз допомагає оцінити рівень медичних послуг, а в освіті – якість навчального процесу.

5. Прийняття обґрунтованих управлінських рішень

Керівники бюджетних установ, органи державної влади та місцевого самоврядування повинні мати достовірну інформацію для ухвалення ефективних рішень. Глибокий аналіз показників діяльності дає змогу визначати сильні та слабкі сторони установи, планувати розвиток та оптимізувати витрати.

Аналіз діяльності бюджетних установ базується на системі показників, які допомагають оцінити ефективність використання бюджетних коштів, якість наданих послуг і рівень досягнення запланованих результатів. Ми вважаємо, що ці показники мають бути комплексними і включати оцінку не тільки кількісних чи фінансових аспектів, а й якість виконання бюджетною установою своїх функціональних завдань, як це показано у табл. 1.

Таблиця 1

Комплексний аналіз діяльності вітчизняних бюджетних установ

Напрямок аналізу	Сутність показників
1. Фінансові показники	Оцінка ефективності використання фінансових ресурсів, зокрема: 1.1. Виконання бюджету – співвідношення фактичних витрат до запланованих. 1.2. Структура видатків – частка витрат на заробітну плату, матеріально-технічне забезпечення, комунальні платежі, капітальні інвестиції тощо. 1.3. Коефіцієнт ефективності витрат – оцінка того, наскільки результативно використовуються бюджетні кошти. 1.4. Рівень фінансової дисципліни – дотримання вимог бюджетного законодавства та фінансових нормативів
2. Оцінка якості наданих послуг	Галузеві показники, наприклад: 2.1. У сфері освіти: середній бал НМТ випускників, рівень успішності студентів, рівень працевлаштування випускників. 2.2. У сфері медицини: кількість пролікованих пацієнтів, рівень смертності, якість діагностичних і лікувальних процедур. 2.3. У соціальному захисті: рівень охоплення пільгових категорій допомогою, швидкість розгляду звернень громадян
3. Виконання державних і місцевих програм	Оцінка якісних показників: 3.1. Досягнення запланованих цілей. 3.2. Ефективність використання ресурсів. 3.3. Перешкоди, які виникли у процесі реалізації програми
4. Рівень забезпеченості ресурсами	Оцінка матеріально-технічного та кадрового забезпечення: 4.1. Кадрова забезпеченість – достатність працівників, рівень їхньої кваліфікації. 4.2. Матеріальне забезпечення – наявність обладнання, приміщень, техніки. 4.3. Енергоефективність – витрати на комунальні послуги, рівень впровадження енергозберігаючих технологій

Україна стикається з низкою проблем, які ускладнюють отримання об'єктивних і достовірних даних. Вони пов'язані як із законодавчими та організаційними аспектами, так і з технічними та кадровими труднощами і стосуються, зокрема:

1) відсутності єдиної методики оцінки ефективності роботи бюджетних установ у різних сферах (освіта, медицина, соціальний захист тощо), де використовуються власні підходи до аналізу;

2) недостатня прозорість і відкритість даних, що ускладнює громадський контроль та моніторинг ефективності бюджетних витрат;

3) обмежена автоматизація процесів аналізу, що збільшує ризик помилок і робить аналіз тривалим і неефективним;

4) вплив політичних та корупційних чинників – викривлення показників для виправдання витрат або приховування недоліків у роботі установ;

5) недостатня кваліфікація кадрів, які вміють проводити якісний аналіз показників, недостатнє навчання та низька мотивація працівників, що може призводити до формального підходу до аналізу без реального використання його результатів;

6) низька адаптованість до сучасних стандартів управління, недостатня гнучкість системи, старі організаційні структури та консервативне ставлення до нововведень, що ускладнюють впровадження сучасних стандартів управління та використання інноваційних методів аналізу;

7) слабе використання інформаційних технологій, що призводить до затримок у прийнятті управлінських рішень, обмеження можливостей прогнозування та оптимізації бюджетних витрат, а також знижує ефективність внутрішнього контролю;

8) недостатня інтеграція між різними інформаційними системами, що ускладнює обмін даними та формування єдиної картини щодо ефективності діяльності суб'єктів державного сектору.

Ці проблеми створюють значні перешкоди для отримання об'єктивних та достовірних даних, що є необхідними для прийняття ефективних управлінських рішень, оптимізації використання бюджетних коштів та забезпечення високої якості державних послуг. Для підвищення ефективності аналізу діяльності бюджетних установ необхідно запроваджувати комплексні зміни, що стосуються основних напрямів вдосконалення, представлених у табл. 2.

Таблиця 2

Напрями вдосконалення аналізу діяльності вітчизняних бюджетних установ

Напрямок	Заплановане поліпшення внаслідок впровадження
1. Розробка єдиної методики оцінки ефективності	Створення стандартизованої системи оцінювання діяльності бюджетних установ, яка враховуватиме ключові фінансові, якісні та соціальні показники, дасть змогу: – уніфікувати підходи до аналізу різних установ та галузей; – спростити процес порівняння показників між регіонами та установами; – підвищити об'єктивність і достовірність даних
2. Впровадження сучасних цифрових рішень	Автоматизація процесу аналізу значно підвищить його точність і зменшить ризик людських помилок, зокрема через застосування: – систем бізнес-аналітики (BI-системи) – програмного забезпечення для збору, обробки та візуалізації даних; – єдиних електронних реєстрів та баз даних – об'єднання інформації для полегшення доступу та контролю; – застосування штучного інтелекту та Big Data – прогнозування фінансових ризиків і виявлення неефективного використання коштів
3. Підвищення прозорості та громадського контролю	Забезпечення відкритого доступу до фінансових показників бюджетних установ через: – публічні електронні платформи (на кшталт ProZorro та Є-data); – незалежний аудит діяльності установ; – залучення громадськості до контролю через механізми громадських бюджетів та консультацій
4. Покращення підготовки фахівців у сфері бюджетного аналізу	Підготовка компетентних спеціалістів шляхом: – впровадження навчальних програм для державних службовців та фінансистів; – проведення тренінгів та семінарів щодо сучасних методів фінансового аналізу; – заохочення молодих фахівців до роботи в бюджетних установах через гідні умови праці
5. Використання міжнародного досвіду	Впровадження кращих світових практик з управління бюджетними установами, зокрема: – розвиток програмно-цілового методу планування бюджету; – використання показників результативності для оцінки ефективності витрат; – розвиток електронного урядування для автоматизації фінансового контролю

Висновки. За результатами дослідження можна зробити такі висновки:

1. Аналіз діяльності бюджетних установ є важливим інструментом для забезпечення їх прозорості, ефективності та підзвітності перед суспільством.

2. Ухвалення обґрунтованих управлінських рішень для підвищення ефективності роботи бюджетних установ можливо тільки на основі комплексного аналізу та оцінки діяльності бюджетних установ з різних аспектів: фінансів, якості послуг, досягнення стратегічних цілей та рівня забезпеченості ресурсами.

3. За результатами дослідження ідентифіковані проблеми аналізу діяльності бюджетних установ, які пропонується вирішити через впровадження єдиної методики аналізу, цифрових технологій, підвищення прозорості та навчання кадрів.

Впровадження сучасних інформаційних систем в практику аналізу діяльності бюджетних установ буде напрямом подальших досліджень.

Abstract. The article analyzes the problem of analyzing the activities of domestic budgetary institutions, which is a key tool for assessing the efficiency of using public finances and the quality of providing socially significant services. The main difficulties of modern practice are considered: the lack of a single assessment methodology, insufficient data transparency, limited automation of processes, the influence of political and corruption factors, and low qualification of personnel. Areas of improvement are proposed the introduction of digital technologies, increasing transparency, and the use of international experience. The study is aimed at developing effective management decisions to optimize the use of budget funds.

Keywords: budgetary institutions, analysis, management decisions.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кватернюк М. С. Методика аналізу діяльності бюджетних установ. *Вісник студентського наукового товариства «ВАТРА» Вінницького торговельно-економічного інституту ДТЕУ*. Вінниця: Редакційно-видавничий відділ ВТЕІ ДТЕУ, 2023. Вип. 169. С. 194–200. URL: http://www.vtei.com.ua/doc/2023/vatra2004/zb14_169.pdf#page=194
2. Хмелюк А. В., Галахова М. В. Аналіз результатів діяльності бюджетної установи. *Перспективи стабільного економічного розвитку та соціальних комунікацій в умовах сучасних викликів: вітчизняні реалії та світовий досвід*: матеріали І Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (присвяченої 30-річчю економічного факультету ДДТУ) (м. Кам'янське, 25–26 квітня 2024 р.) /ред. кол.: Н. А. Караван та ін. Кам'янське: ДДТУ, 2024. С. 447–451. URL: <https://www.dstu.in.ua/wp-content/uploads/2024/05/zbirnyk.pdf#page=447>
3. Ксьонжик І. В. Управління ризиками діяльності бюджетних установ і організацій України в умовах воєнного стану. *Продовольча безпека України в умовах війни і післявоєнного відновлення: глобальні та національні виміри. Міжнародний форум Food security of Ukraine in the conditions of the war and post-war recovery: global and national dimensions. International forum*: доповіді учасників міжнародної науково-практичної конференції (01–02 червня 2023 р., м. Миколаїв). Миколаїв: МНАУ, 2023. С. 291–293.
4. Егреші І. Етапи аналізу кошторису бюджетної установи за загальним фондом. *Трансформація бухгалтерського обліку, аналізу та контролю в умовах соціально-економічних викликів*: матеріали Міжнар. круглого столу (Тернопіль, 28 трав. 2021 р.). Тернопіль: ЗУНУ, 2021. Т. 2. С. 35–37. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/48782/1/%D0%86%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B0%20%D0%95%D0%B3%D1%80%D0%B5%D1%88%D1%96.pdf>
5. Німчук І. Облік, аналіз і контроль діяльності установ державного сектору: об'єктивність потреби розвитку. *Трансформація бухгалтерського обліку, аналізу та контролю в умовах соціально-економічних викликів*: матеріали Міжнар. круглого столу (Тернопіль, 28 трав. 2021 р.). Тернопіль: ЗУНУ, 2021. Т. 2. С. 46–49. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/48786/1/%D0%86%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D0%B0%20%D0%9D%D1%96%D0%BC%D1%87%D1%83%D0%BA.pdf>
6. Бюджетний кодекс України від 21.06.2001 р. № 2542-III. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>